

Senchuk S. S. Issue of methodology of theoretical legal research of legal order

Article is devoted to the methodology of theoretical legal research of legal order. It is shown, that the most thoroughly possible to reveal the essence of the legal order by applying an integrative approach, which is inherent in the legal conceptualization of reality as a holistic phenomenon.

Keywords: legal order, the methodology of theoretical and legal research, approaches, methods.

Стаття надійшла 10 квітня 2013 р.

УДК [342/951:351.851](477) «1944/1955»

М. І. Скакун

ПИТАННЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА (1944 – сер. 1950-х рр.)

На основі аналізу історичних фактів та архівних документів висвітлюються питання впливу ідейно-політичної роботи на організацію навчального процесу та особливості комуністичного виховання серед студентів та професорсько-викладацького складу юридичного факультету ЛДУ імені Івана Франка у зазначених хронологічних межах.

Ключові слова: ідейно-політична робота, марксистсько-ленінська ідеологія, радянська, комуністичне виховання, сталінізм.

Постановка проблеми. Проблема реформування системи вищої освіти на сучасному етапі розбудови української держави є досить актуальною, метою її є забезпечення потреб держави у фахівцях, адже вища школа сьогодні – це суспільство завтра. Освітня політика правлячої партії у досліджуваній нами період мала яскраво виражений заідеологізований характер, коли використовувані владою заходи диктувалися намаганням якомога швидше та за будь-яку ціну добитися ознак відповідності комуністичним ідеологічним догмам. Освітня система була орієнтована на вирішення відверто політизованих завдань, серед яких питання класової пильності та боротьби з проявом антирадянських настроїв були першочерговими у формуванні радянської сис-

теми освіти. Тому важливим завданням на сьогодні залишається глибоке вивчення досвіду минулих поколінь та недопущення помилок і прорахунків у формуванні нової системи вищої освіти в Україні.

Метою статті є з'ясування та висвітлення в історико-правовій площині специфіки ідейно-політичної роботи в організації навчального процесу на прикладі юридичного факультету ЛДУ імені Івана Франка у зазначених хронологічних межах.

Стан дослідження. За часів існування СРСР питання впливу політизації освітнього процесу вітчизняними науковцями розглядалися лише в захваловальному дусі. Серед них як типові можна виділити праці О. Зубаня, І. Кошарного, Г. Ковальчака, А. Шебанова. Здобуття Україною незалежності стало поштовхом до критичного переосмислення положень і висновків щодо радянської системи освіти. Серед наукових праць сучасних вітчизняних науковців цінну інформацію для теми нашого дослідження мають праці В. Мудрого, С. Макаруча, С. Кульчицького, Р. Крайника, М. Рудницької, Ю. Шемшученка, В. Яремчука та ін. Радянський вплив на освітянські традиції висвітлено також у монографіях С. Сворака, М. Стельмаховича, Т. Марусик, Ю. Шаповала. Проте пропонується тема дослідження до цього часу не була безпосереднім об'єктом вивчення історико-правової науки.

Виклад основних положень. Важливе місце в організації навчального процесу юридичного факультету Львівського державного університету в повоєнні роки займало питання ідейно-політичної роботи серед студентів і професорсько-викладацького складу. Комуністичне виховання було у центрі уваги всієї навчальної і суспільно-масової роботи та спрямовувалося на виховання спеціалістів-юристів у дусі радянського патріотизму, вірності більшовицькій партії і соціалістичній Батьківщині. Ідейно-виховна робота серед професорсько-викладацького складу і студентів юридичного факультету здійснювалася у напрямку виконання постанови ЦК ВКП(б) від 05.10.1946 р. «Про розширення та покращення юридичної освіти в країні», наказу Міністра Вищої Освіти СРСР № 810 від 28.06.1949 р. «Про роботу Львівського державного Університету», рішення X Пленуму Львівського Обкому КП(б)У «Про роботу серед інтелігенції», рішення партійного активу вузів м. Львова і особистих вказівок товариша С. М. Хрущова [1, с. 28].

З моменту виходу постанови ЦК ВКП(б) «Про розширення та покращення юридичної освіти в країні» робота на юридичному факультеті дещо покращилась, а саме: було збільшено контингент прийому студентів, дещо зріс рівень викладання дисциплін та ідейно-політична

робота на факультеті. Студенти були забезпечені навчальними програмами з більшості юридичних дисциплін, введено низку нових дисциплін, покращена організація навчального процесу та робота з ідейно-політичного виховання студентів [2, с. 28]. Проте, конкретних заходів щодо здійснення цієї постанови на юридичному факультеті прийнято не було. Фактично до реалізації постанови ЦК ВКП(б) «Про розширення та покращення юридичної освіти в країні» приступили тільки з 1947/1948 навчального року.

Відповідно до наказу Міністра Вищої Освіти СРСР № 810 від 28.06.1949 р. «Про роботу Львівського державного університету» колегія МВО (Міністерства Вищої Освіти) та міністр вищої освіти тов. Кафтанов у своєму наказі № 810 відмітили вкрай незадовільний стан ідейно-виховної роботи на юридичному факультеті і забор'язали ректора ЛДУ, декана і весь професорсько-викладацький склад факультету в найкоротші терміни ліквідувати усі недоліки. У зазначених недоліках йшлося про те, що: 1) ідейно-виховна робота у академічних групах і гуртожитках не носила системного характеру і не була направлена на загострення класової боротьби з проявом ворожої, антирадянської діяльності україно-німецьких національностей; 2) професорсько-викладацький склад боровся за академічну успішність і культуру студентів, втративши питання класової пильності та боротьби з проявом антирадянських настроїв; 3) викладачі факультету не займалися вивченням конкретного студента, його політичними настроями, поведінкою в університеті та поза стінами і не враховували те, що в Західних областях УССР, а саме у Львівській області ще існує жорстока класова боротьба; 4) у викладачів була відсутня повсякденна конкретна політично загострена робота щодо виховання студентів в дусі непримиренної боротьби з класовим ворогом, в результаті чого деякі студенти виконували релігійні обряди і ходили до церкви. Тому, деякі студенти були вислані з їхніми батьками за межі Львівської області, як соціально шкідливі; 5) у роботі по ідейно-політичному вихованню професорсько-викладацького складу також не було політичної загостреності і більшовицької наполегливості, що призвело до формального виконання своїх обов'язків деякими професорами, викладачами та аспірантами; 6) лекції деяких викладачів не носили політично загостреного характеру відповідно до марксистсько-ленінської методології, не збуджували у студентів ненависті до класового ворогу [3, с. 28–30].

Професорсько-викладацькому складу систематично наголошували, що вони являються не тільки викладачами, а й вихователями

студентської молоді в душі непримиренної боротьби з буржуазним націоналізмом та об'єктивізмом, низькопоклонством перед реакційною буржуазною культурою. Вчена Рада юридичного факультету вимагала від кожного професора і викладача повсякденної активної ідейно-виховної роботи з студентами, виховання їх в душі боротьби проти українсько-німецьких націоналістів – заклятих ворогів українського народу [3, с. 28–30]. У зв'язку з корінним зламом системи навчання і виховання, кваліфікованим місцевим фахівцям і педагогам нелегко було пристосуватися до нових умов. З метою збереження своїх посад і можливості викладати вони змушені були засвідчувати свою лояльність до існуючого режиму [4 с. 38].

Відповідно до зазначених недоліків і з метою якнайшвидшого їх подолання Вчена Рада юридичного факультету постановила: 1) зобов'язати кафедри і весь професорсько-викладацький склад факультету докорінно перебудувати методи ідейно-виховної роботи, щоб зв'язок професорсько-викладацького складу зі студентами не втрачався не тільки на лекціях чи на кафедрі, але й в гуртках самодіяльності, на студентських вечорах і т.д.; 2) у місячний термін передивитись навчальні програми в цілях конкретизації їхнього ідейного складу і в цілях насичення їх фактами із життя Західних областей України; 3) зобов'язати кафедри покращити методичну роботу, для чого на своїх засіданнях ставити питання про підвищення ідейно-політичного рівня і виховання студентів у душі марксизму-ленінізму; 4) на факультеті повинна працювати систематично (один раз на місяць) циклова методична рада, основним завданням якої має бути обговорення питань ідейно-політичного виховання студентів та методики педагогічної майстерності; 5) ідейно-політична і культурно-масова робота повинна бути розгорнута і у гуртожитках студентів [3, с. 30–34].

У листопаді 1949 р., після обговорення кафедрами намічених заходів і планів щодо покращення ідейно-виховної роботи на факультеті, Вченою Радою було прийнято рішення «Про заходи по перебудові і покращенню ідейно-виховної роботи на факультеті» і затверджено план ідейно-виховної роботи. Вся робота на юридичному факультеті зосереджувалась в академічних групах. Рішенням Вченої ради до кожної академічної групи прикріплювався один викладач факультету, який вів і керував ідейно-виховною роботою в групі, виконуючи затверджений Вченою Радою план. У всіх академічних групах були визначені агітатори, які проводили систематичні політінформації і контролювали підготовку до них студентів. Завданням роботи в академічних групах

являлось втягнути студентів в активну суспільно-виховну роботу, підвищити успішність та відвідування лекцій, сприяти деканату факультету у зміцненні дисципліни, вести роботу з залишками буржуазного націоналізму між студентами. Це давало змогу деканату, парторганізації та комсомольській організації викликати ініціативу студентів, організувати їх на виконання політичних завдань, які стояли перед факультетом. Ідейно виховна робота на юридичному факультеті проходила шляхом активних політінформацій, критики викритих недоліків на зборах і у пресі, активної участі студентів у передвиборчих компаніях (вибори у Верховну Раду СРСР і УРСР, місцевих Рад депутатів трудящих), проведенням дискусій по книгам, шляхом екскурсій [1, с. 54].

Для того, щоб ідейно-політична робота з комуністичного виховання студентів була більш дієвою, основна увага спрямовувалась на вихованні кожного студента окремо. Ця ділянка роботи зводилась до комуністичної агітації та пропаганди, а створена система позааудиторної виховної роботи зі студентами дозволяла контролювати молодь після занять. Так, викладачі і керівники факультету вивчали минуле студентів і їх сучасне життя. Студенти юридичного факультету перебували під постійним наглядом викладачів. Відбувалося відверте втручання в особисте життя студентів [5, с. 14]. В процесі політико-виховної роботи в групах виявлялись окремі студенти, які в зв'язку з відсутністю раніш повсякденної, конкретної політично-загостреної виховної роботи, виконували релігійні обряди. Були виявлені і викриті окремі особи, які не могли бути студентами університету і за клопотанням громадських організацій відраховувались з університету. Так, наприклад, студент 3-го курсу Юргін, який мав раніш три суворі догани за невідвідування лекцій і недисциплінованість, продовжував пропускати лекції, читав і поширював серед студентів «вульгарну, шкідливу літературу» був відрахований з університету. Студенти 4-го курсу Водощак і Дружбляк на зборах були викриті як провідники ворожої українсько-націоналістичної ідеології, які потім були заарештовані органами державної безпеки [1, с. 29–30]. Традиційно першими, хто підпадав під тоталітарну диктатуру, були ті особи, які відмовлялися вступати в комсомол, читали заборонену літературу, відвідували храми, а також ті, чий батьки не вступили до колгоспу. Багатьох з них було заарештовано та засуджено [6, с. 13].

Щодо професорсько-викладацького складу то тут ідейно-виховна робота проходила у двох напрямках: 1. Проведення філософських семінарів для професорсько-викладацького складу. 2. Самостійне вивчення

творів класиків марксизму-ленінізму згідно індивідуальних планів [1, с. 60]. Деканат і партійна організація факультету вважали, що основним видом ідейно-виховної роботи мала бути лекція, прочитана на високому теоретичному рівні та політично загострена. Деканат і партійна організація факультету провадили значну роботу в напрямку покращення якості лекцій і семінарських занять. Так, проф. Паше-Озерський на Вченій Раді факультету наголошував, що кожен професор повинен читати лекції на високому теоретичному рівні, це охоплює: правильну методологію, глибоке знання поглядів марксизму-ленінізму і предмету, чітке, конкретне, зрозуміле подання матеріалу яке легко запам'ятовується. Таким чином, лекції викладачів повинні заслуховуватись на засіданнях кафедри, для того щоб професорсько-викладацький склад кафедри зміг належно оцінити лекцію та визначити позитивні та негативні моменти у викладі матеріалу які лектор подає для студентів [7, с. 13]. Для підвищення ідейно-теоретичного рівня професорсько-викладацького складу на факультеті регулярно працював філософський семінар та проводились заняття по вивченню творів товариша Сталіна, тематика яких затверджувалась Вченою Радою факультету і партбюро університету [1, с. 28].

Питання ідейно-політичного виховання систематично обговорювалось на засіданнях Вченої ради факультету. Так, проф. Гофман наголошував, про те, що: «...питання ідейно-виховної роботи серед студентів – питання першочергового значення. Юридичний факультет готує людей, які вирішують долі інших людей. Постає народне питання – хто є вчителями тих суддів, яких ми навчаємо? – На викладацькому складі юридичного факультету лежить подвійна відповідальність. Викладачі повинні проникнутись відповідальністю цієї важливої задачі. Щоб досягнути хороших результатів, професорсько-викладацький склад повинен працювати над собою, виховувати себе, довивчатись». Доц. Топольний вважав, що питання ідейно-виховної роботи дуже важливе. Ця ділянка робота потребує планового підходу, її потрібно вести у двох напрямках: робота з групою та робота кафедри взагалі. Слід вивчати групу в цілому і кожного студента зокрема. Потрібно цікавитись планами студентів на майбутнє, вивчати індивідуальність: вік, сімейний стан, походження, успішність, участь у гуртках, яку літературу вивчає, його світосприйняття. Якщо в групі існують віруючі люди, то вони потребують міцного суспільного впливу. Групу потрібно перетворити в єдиний живучий організм, який буде на все реагувати [8, с. 26].

Загалом вся ідейно-політична робота на факультеті проводилась під керівництвом партійної організації. Партійне керівництво вважало,

що там, де слабо поставлена ідейно-виховна робота, знижується успішність і дисципліна. Партбюро на своїх засіданнях обговорювало питання роботи кафедр, заслуховувало звіти викладачів про виконання ними індивідуальних планів щодо вивчення класиків марксизму-ленінізму, звіти викладачів агітаторів у групах, обговорювало стан ідейно-політичної роботи в окремих групах за участю усіх студентів [9, с. 56]. Тов. Хрущов на X партійному активі м. Львова вимагав покращення ідейно-виховної роботи серед молоді. Він вважав, що керівництво університету і професорсько-викладацький склад мало уваги приділяють виховній роботі серед студентів. Лекції читаються на недостатньо ідейно-політичному рівні. У навчальних заняттях необхідно застосовувати матеріал із життя м. Львова, на фактах колективізації міста виховувати студентів: «... необхідно прив'язувати студентам ненависть до релігії, виховувати їх в атеїстичному дусі. Необхідним є зближення професорсько-викладацького складу із студентами: не можна обмежуватись тільки читанням лекції. Професор і викладач повинен бути і вихователем. Працюючи повсякденно і наполегливо із студентами, можна досягнути хороших результатів. Професорсько-викладацький склад зобов'язаний відвідувати студентські вечори, гуртки, змагання і т.д. Там, де відсутня ідейно-виховна робота, там орудує класовий ворог», – наголошував товариш Хрущов [8, с. 23]. Сталін особливу увагу звертав на задачі комсомольського активу безупинно вивчати марксизм-ленінізм. Вказівка тов. Сталіна на XIII з'їзді партії «Про марксистсько-ленінське виховання партійних кадрів мала пряме відношення до роботи вузів щодо ідейно-політичного виховання студентів: «... не можна вважати справжнім ленінцем особу, яка називає себе ленінцем, але замкнулась у свою спеціальність. Ця особа не може бути тільки спеціалістом улюбленої ним галузі науки, – він має бути разом з тим політиком-суспільствознавцем, який цікавиться долею своєї країни, який вміє керувати встановленими законами і який прагне бути активним учасником політичного керівництва країною». Партія вимагала, щоб вся ідеологічна робота була підпорядкована єдиній цілі – боротьбі за комунізм [10, с. 1–2].

Поряд з ідеологічним тиском щодо студентів та працівників Львівського університету комуністичний режим використовував репресії – звільнення з роботи, депортації, ув'язнення. Так позбувалися тих, хто не піддавався «перевихованню», а також підтримували страх інших, спонукали їх прийняти правила гри, нав'язані владою. Арешти і звільнення з роботи студентів та викладачів почалися практично відра-

зу після закінчення німецької окупації і відбувалися аж до смерті Сталіна. Так, наприклад за один навчальний рік 1947/1948 р. було звільнено як політично неблагонадійних, а також частково депортовано 37 професорів, доцентів і асистентів Львівського університету [6, с. 12].

Студенти-юристи та викладачі постійно перебували під таємним контролем шпигунів, які могли кожної хвилини без жодних підстав, віддати зовсім невинну, аполітичну людину в руки міліції. Професор ставав підозрілим кожної хвилини, як тільки тримався осторонь «громадської роботи», тобто не давав себе втягти в крутіж большевицької пропаганди. Грати роль «правомірного» марксиста для західноукраїнської інтелігенції було просто неможливо, стояти осторонь подій і придивлятися – також було небезпечно, як результат вся наукова і педагогічна праця ставала нестерпним тягарем [11 с. 191]. Створена Сталіним атмосфера сваволі, страху і беззаконня придушувала будь-яку творчу думку. За цих умов процвітали догматизм і некретичне коментаторство репресивного за своєю суттю законодавства. Багато сил відволікала робота з лівими і правими ухилами, буржуазним націоналізмом. Все це негативно позначалося на рівні підготовки кадрів для правоохоронних органів і наукової роботи [12, с. 24].

Висновки. Таким чином, ідейно-політична робота серед студентів та професорсько-викладацького складу юридичного факультету Львівського державного університету перебувала в центрі уваги всієї навчальної і суспільно-громадської роботи. Науково-педагогічні працівники та студенти повоєнних років фактично стали заручниками радянської комуністичної диктатури. Реакція органів влади на прояви націоналізму зводилася до посилення ідеологічного тиску та контролю, політичного терору, масових гонінь та арештів підозрілих осіб, які не погоджувались із політикою партії. Партійне керівництво нав'язувало суспільству суцільну радянізацію навчального процесу. Радянська освітня система базувалася на принципах марксизму-ленінізму, основним завданням якої було пристосувати людину до партійно-державного механізму, тобто зробити її слухняною заручницею комуністичного режиму.

---

1. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 53. Звіт про роботу факультету за 1949–1950 н.р. – 40 арк.

2. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 19. Заходи по здійсненню постанов ЦК ВКП (б) від 05.10.46 р. «Про покращення та розширення юридичної освіти в країні». – 13 арк.

3. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 57. Протоколи засідань Вченої Ради факультету (1949–1950 н.р.). – 64 арк.

4. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.): монографія / Т. В. Марусик. – Чернівці: «Рута», 2002. – 463 с.

5. Васильчук Т. В. Відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. В. Васильчук. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.

6. Попп Р. П. Інтелігенція Львова в 1944–1953 роках (історико-соціологічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Р. П. Попп. – Львів, 2003. – 23 с.

7. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 9. Протокол засідання Вченої Ради юридичного факультету (1946–47н.р.). – 24 арк.

8. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 57. Протоколи засідань Вченої Ради факультету (1949–1950 н.р.). – 64 арк.

9. Архів ДАЛО. – Ф. 119. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Оп. 22. – Спр. 96. Звіт про роботу факультету за 1951/52 н.р. – 59 арк.

10. Ежемесячный общественно-политический и научный журнал ЦК ВЛКСМ. «Советское студенчество». – № 6–7. – М.: Изд-во ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1946. – 40 с.

11. Рудницька М. Західна Україна під болшевиками / Мілена Рудницька – Нью Йорк, 1958. – 494 с.

12. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. – К.: Наукова думка, 1992. – 304 с.

Скакун М. И. Вопросы идейно-политической работы в организации учебного процесса на юридическом факультете Львовского государственного университета имени Ивана Франко (1944 – сер. 1950-х гг.)

На основе анализа исторических фактов и архивных документов освещаются вопросы влияния идейно-политической работы на организацию учебного процесса и особенности коммунистического воспитания среди студентов и профессорско-преподавательского состава юридического факультета ЛГУ имени И. Франко в указанных хронологических рамках.

Ключевые слова: *идейно-политическая работа, марксистско-ленинская идеология, советизация, коммунистическое воспитание, сталинизм.*

Skakun M. I. The question of ideological and political work in the educational process at the Faculty of Lviv Ivan Franko National University (1944–mid 1950-ies)

Based on the analysis of historical facts and archived documents covers issues influence of ideological and political work for the organization of the educa-

tional process and characteristics of communist education among students and faculty Faculty of Law LSU Franko in these chronological limits.

Key words: *ideological and political work, the Marxist-Leninist ideology, sovietization, communist education, stalinism.*

Стаття надійшла 02 вересня 2013 р.

УДК 342.53

І. Є. Словська

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ

У статті йдеться про становлення вітчизняного парламентаризму в добу національно-визвольних змагань 1918–1920 рр. – формування складу, організаційних структур, компетенцій, функцій та порядку роботи Директорії.

Ключові слова: *парламент, представництво, Директорія, вибори, правова держава, суверенітет.*

Постановка проблеми. На початку ХХ століття Український народ, як зрештою і багато інших на той час, прагнув здобути незалежність і сформувати єдину суверенну державу. Соціальні протиріччя в Російській і Австро-Угорській імперіях, до складу яких входили етнічні українські території, зумовили хвилю революційних подій і пожвавлення національно-визвольного руху. Повне знищення попередніх державного і суспільного ладу надало реальну можливість провідним політичним партіям та громадським організаціям за умов погодження власних державотворчих програм й масової підтримки різних верств населення провести демократичні перетворення.

Прискіпливий аналіз історичних подій 1918–1920 рр. – доби Директорії – допоможе з'ясувати суб'єктивні та об'єктивні чинники становлення, розвитку й можливих напрямів модифікації державного апарату, а саме законодавчої інституції.

Сумнівний спосіб отримання Директорією верховної влади шляхом проведення військового перевороту актуалізував потребу консолідувати суспільство і забезпечити легальний порядок реалізації народного представництва. Тому всі трансформації цього політичного режиму, проблеми і пошуки власної концепції функціонування становлять значний інтерес не лише для широкого загалу,